

ПОСТАНОВКА ЖИТТЄВИХ ЗАВДАНЬ МОЛОДИМИ ЛЮДЬМИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КОНСТРУЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

Уніат Н.М.

У статті автором охарактеризовано різні форми конструювання майбутнього та визначено серед них місце життєвих завдань. Проаналізовано специфіку постановки життєвих завдань у молодому віці. Особливу увагу приділено постановці життєвих завдань сучасною молоддю.

Ключові слова: образ майбутнього, життєва перспектива, часова перспектива, життєва стратегія, життєва програма, життєві завдання, цілі, плани, домагання.

Нестабільність, характерна для сучасного етапу розвитку українського суспільства, обумовлюючи невпевненість молоді у собі, у своїй спроможності ефективно відповідати реаліям життя, викликає відчуття невизначеності щодо власного майбутнього. В такій ситуації юнакові складно усвідомити та структурувати минуле і теперішнє, сформувати активну позицію та свідоме ставлення до власного майбутнього. Незважаючи на ці перешкоди, перед особистістю в молодому віці постає завдання вибору власного життєвого шляху, передумовою вирішення якого є створення образу власного майбутнього.

Створення такого образу може відбуватися різними способами, серед яких можна виділити й постановку життєвих завдань. Враховуючи це, **метою** нашого дослідження є визначення місця життєвих завдань поміж інших форм конструювання майбутнього та дослідження особливостей постановки життєвих завдань у молодому віці.

Для досягнення мети дослідження нами застосовувались такі **методи**, як теоретичний аналіз та узагальнення наукової літератури з питань конструювання майбутнього, постановки життєвих завдань та особливостей розвитку особистості в молодому віці.

Дослідження образу майбутнього у психології в основному відбувається навколо понять «життєва перспектива», «часова перспектива», «життєва стратегія», «життєва програма», «життєві цілі», «життєві плани», «життєві домагання» та «життєві завдан-

ня». Ці поняття певною мірою близькі за змістом і часто використовуються в одному контексті для характеристики сукупності уявлень про лінії майбутнього життєвого шляху особистості. Їх єдність полягає в смисловій спрямованості на майбутнє, а диференціація – у змістовній наповненості. Враховуючи це, в нашому дослідженні, ми їх розуміємо як різні форми конструювання майбутнього.

У сучасній соціальній психології життєву перспективу розуміють як образ бажаного майбутнього, структурними компонентами якого є життєві цілі, плани, програми та стратегії для його здійснення. На думку К.А. Орловської, в якості життєвих перспектив виступають абстрактні орієнтири, які спрямовують самовдосконалення молодих людей [14]. Якщо особистості вдається ці орієнтири впорядкувати, перед нею розгортається часова перспектива, яка в психологічній науці визначається як «часова впорядкованість подій майбутнього в свідомості людини» [5].

Молоді люди різняться за масштабністю життєвих перспектив. Наявність широких перспектив наповнює життя сенсом, зуження перспектив характерно для кризових періодів, депресивних станів, під час переживання яких молода людина не уявляє власного майбутнього, їй здається, що його немає [16]. Її поведінку обумовлюють випадкові зовнішні впливи, які часто заважають особистості побудувати шлях до втілення раніше сформованого образу майбутнього чи скоригувати його.

Перед молодими людьми може поставати декілька напрямів самореалізації, життєвих перспектив. Відповідно до обраного напрямку особистість вибудовує власну життєву стратегію. В основі життєвої стратегії лежить узгодженість запланованого і очікуваного; вона виникає, коли молода людина замислюється не тільки про кінцевий бажаний результат, а й про наявні об'єктивні та суб'єктивні ресурси, які є необхідними для його досягнення [14].

Життєва стратегія молодої людини відображається в її життєвій програмі, яку Л.В. Сохань визначає як своєрідну матрицю життєвих цілей, що співвіднесена з часом життя. Це система рішень, психологічних установок особистості, яка відображає її потреби, рівень духовного розвитку та моральної зрілості [15]. У процесі створення життєвої програми молода людина приймає відповідальність за обрану життєву стратегію, наповнюючи її життєвими цілями та планами.

Життєві цілі є способом побудови образу майбутнього, в якому відображено ідеальне уявлення про бажане майбутнє. Ставлячи життєві цілі, молода людина упорядковує власне життя, акту-

алізує особистісні смисли, структурує найближче майбутнє [16]. Цілі допомагають молодим людям визначити для себе пріоритети, прийняти рішення, зробити вибори.

На думку Е.І. Головахи, життєва мета є масштабнішою і менш хронологічно визначеною подією в порівнянні з життєвим планом [5]. Життєві цілі конкретизуються, наповнюються життєвим контекстом і тоді перетворюються на життєві плани. Так, наприклад, в якості життєвих планів молодій людині може виступати одруження, закінчення ВНЗ та ін. Передбачається, що послідовна реалізація молодими людьми життєвих планів сприяє здійсненню їх життєвих цілей, якими можуть бути, наприклад, щасливе сімейне життя, кар'єрне зростання тощо.

Конструюючи власне майбутнє, молоді люди прагнуть кращого, значущого, приємнішого не лише для себе, а й для значущого оточення [16]. Такі прагнення, на думку, Т.М. Титаренко, характеризують життєві домагання, ще один спосіб конструювання майбутнього, в основі якого лежить здатність враховувати в процесі моделювання майбутнього, крім власних потенцій та задумів, очікування соціуму. Так, у процесі планування майбутнього молоді люди лише подекуди спираються на власний досвід, орієнтуючись здебільшого на соціальні стереотипи, прагнення, знання, на поразки та перемоги інших [Там само].

Життєві домагання молодих людей, у порівняно з іншими формами моделювання майбутнього, про які йшла мова вище, є менш усвідомленими та не такими структурованими. Ще однією їх відмінністю є орієнтація на зміну якості життя. Ця особливість є характерною і для життєвих завдань, до аналізу яких ми переходимо.

Життєві завдання особистості визначаються як одиниці смислового структурування майбутнього, які наповнюють життя людини чимось важливим, значущим та необхідним [16]. Порівняно з іншими формами моделювання майбутнього їх не можна віднести суто до емоційної чи до раціональної групи. Вони вирізняються високим рівнем реалістичності та енергетичного забезпечення з-поміж інших форм самопрогнозування [17].

У життєвих завданнях синтезується часова перспектива та найпотемніші життєві домагання, що забезпечує процес самоздійснення. Так, життєві домагання стають внутрішнім механізмом пошуку смислу життя, а життєві завдання забезпечують його реалізацію [16]. Вони уточнюють життєві домагання особистості та визначають тактику їх досягнення [10].

Незважаючи на те, що життєві завдання часто сприймаються як подібні до життєвих цілей, адже вони теж є довготривалими, ці феномени відрізняються один від одного. О.М. Леонтьєв розуміє завдання як мету, дану у певних умовах [9], тож можемо сказати, що життєве завдання, крім того, що є спрямованим на досягнення мети, ще й враховує умови, необхідні для її реалізації.

Постановка завдання, на відміну від висунення мети, пов'язана з усвідомленням вірогідності появи певних складностей [16], непередбачуваними обставинами, які не враховуються при постановці мети. Головна ж відмінність мети від завдання полягає у тому, що мета фіксована на конкретному, запланованому результаті, а життєве завдання більше зосереджено на процесі.

Життєві завдання, як і цілі, конкретизуються в життєвих програмах та планах. Так, життєве завдання реалізувати себе у професійній сфері, наприклад, може мати такий план: успішно закінчити ВНЗ, влаштуватись на роботу за спеціальністю, налагодити відносини в колективі, піти на підвищення тощо. Таким чином, цілі та плани можна вважати компонентами життєвого завдання.

На думку Т.М. Титаренко, життєві стратегії підкорені необхідності вирішення життєвих завдань [16]. Життєва стратегія є об'єднуючою ланкою цілей та планів у структурі життєвого завдання, виступає як спосіб вирішення протиріч в процесі реалізації ідеального плану життя та досягнення поставлених цілей [14].

У різні вікові періоди процес постановки життєвих завдань має свої особливості. Розглядаючи специфіку постановки життєвих завдань у молодому віці, зазначимо, що базовою психологічною передумовою постановки життєвих завдань у цьому віці є активний розвиток мисленнєвих та рефлексивних якостей, що відбувається саме зараз. Це допомагає молодій людині усвідомити власні мотиви та потреби, які наповнюють її життєві завдання.

Іншою важливою передумовою є зміна соціальної ситуації, характерна для більшості молодих людей. Перед вчорашніми учнями, сьогоднішніми студентами, які відкривають для себе свій внутрішній світ, постає широкий спектр життєвих завдань: від завдань у сфері взаємодії з оточуючими до екзистенційних. Так, серед життєвих завдань, які характерні для студентського віку, можна виділити завдання вступу у самостійне життя, професійної підготовки, налагодження дружніх відносин в навчальній групі та поза її межами, планування створення сім'ї, здоров'я, пошуку сенсу життя та ін.

У студентський період життя більшість молодих людей ставить перед собою завдання відокремлення від батьківської сім'ї, випробування різних моделей поведінки. Це життєве завдання успішно вирішується, якщо воно узгоджується з завданням батьків «відпустити дитину», посприяти в утвердженні її самостійної та відповідальної життєвої позиції щодо власного майбутнього. Маючи таку позицію, юнак ставить перед собою завдання закріпитися у світі дорослих [10], починає формувати власний стиль життя.

У процесі формування власного стилю перед особистістю, на думку А. Адлера, постає три глобальних завдання: професія, дружба і кохання [1]. Професійне завдання студента полягає в оволодінні обраною професією, працевлаштуванні та подальшому кар'єрному зростанні. В цьому завданні втілюються кар'єрні домагання особистості, вибудовується план професійного розвитку. Згідно з результатами, отриманими в дослідженні Л.М. Долгих, усвідомлене і неупереджене ставлення молоді до планування професійного майбутнього та повноцінного використання своїх потенційних можливостей сприяє професійній самореалізації [6]. Професійна самореалізація в студентському віці відбувається в процесі оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками та першими спробами реалізації їх на практиці.

Дружба як життєве завдання віддзеркалює потребу в близьких емоційних стосунках. Це завдання молода людина реалізує у спілкуванні та взаємодії з одногрупниками, рідними, друзями тощо. В процесі такої взаємодії розвивається почуття довіри, яке проявляється в її очікуваннях щодо поведінки інших у майбутній ситуації, її впевненості у своїх здібностях [18].

В основі життєвого завдання «кохання» лежить потреба в інтимному спілкуванні. Кохання – це високий ступінь емоційно-позитивного ставлення, яке виділяє його об'єкт серед інших та характеризується готовністю зробити все можливе для благополуччя коханої людини [10]. Почуття кохання наповнює життя молодої людини сильними емоціями та новими переживаннями. Завдання «кохання» в молодості реалізується шляхом постановки менш глобальних завдань: пошуку супутника життя і встановлення близьких контактів [Там само].

Крім перерахованих життєвих завдань для молодих людей актуальними є також завдання особистісного розвитку, приділення уваги своєму здоров'ю, використання з користю вільного часу. Завдання особистісного розвитку реалізується в процесі розкрит-

тя власних здібностей, розуміння цінностей, вдосконалення власного іміджу, розвитку вміння співпрацювати з іншими. Життєве завдання «здоров'я» полягає у підтриманні фізичної форми, дотриманні певних дієт, намаганні вести здоровий спосіб життя. Реалізація завдання організації вільного часу молода людина виконує шляхом вибору хобі, пошуку нових друзів, плануванні сімейного відпочинку та ін.

Ще одним життєвим завданням в молодості є подолання кризи пошуку сенсу життя [11]. Постановка та реалізація екзистенційного завдання є першим кроком до самості як інтегрованої сутності людської особистості [19]. Особистісна інтеграція, на думку А. Прихожан, є основою переходу з позиції «особистості для інших», характерної для підлітків, в більш зрілу позицію «особистості для себе» [13]. Остання передбачає наповненість життєвих завдань молодого людини особистісним смыслом.

Життєві завдання в молодості часто наповнюються мріями та фантазіями. У мріях молода людина має змогу наблизитися до розуміння того, чого саме вона прагне отримати від життя і включити це в життєві завдання [12]. Цю ідею підтримує Левінсон, який вважає, що вдале розв'язання життєвих завдань стає можливим за умов розвитку здатності пов'язати мрії з реальністю і виділяти чотири основні життєві задачі молодого віку:

- Оформлення мрії і розташування її в структурі життя. Це завдання полягає у виборі між напрямком життя, в якому вона може втілитись, і тим, де їй немає місця, що наближує молоду людину до самореалізації чи навпаки, віддаляє від неї.
- Побудова ефективних відносин з наставником. Молода людина має знайти авторитетну, досвідчену, відповідальну людину, яка допоможе втілити мрію в реальність.
- Пошук та освоєння заняття. Заняття, яке освоюється молодю людиною, має бути соціально схваленим та відповідати її меті та цінностям. Занурення особистості в обрану справу дає можливість відчувати задоволення від роботи. Так, мрія втілюється в професійне завдання.
- Формування любовних відносин, одруження і створення сім'ї. Реалізація цього життєвого завдання передбачає здійснення мрії побудувати щасливу родину, народити здорових дітей та ін [3].

Таким чином, у життєвих завданнях молодого людини втілюються її мрії. Узгодженість мрій з реальністю стає передумовою успішного вирішення життєвих завдань.

Важливо, на нашу думку, зазначити, що постановка життєвих завдань проблемною молоддю має свою специфіку [7]. Так, напрям реалізації життєвого завдання проблемної молоді задають деструктивні життєві настанови. Серед них важливе місце займає механізм знецінення загальноприйнятих цінностей – здоров'я, сім'ї, професійної реалізації тощо і надання надцінності досягненню і утриманню гедоністичного стану [Там само].

Виділяються також особливості постановки життєвих завдань, характерні для сучасної молоді. Соціально-економічні проблеми нашого суспільства обумовлюють зміну цінностей молодих людей, що віддзеркалюється на постановці життєвих завдань. Згідно з дослідженнями, такі цінності, як власність, багатство, матеріальна забезпеченість, для сучасної молоді стають домінуючими [4]. Так, молоді люди ставлять перед собою завдання стати мільйонером, жити в котеджі, їздити на дорогій машині та ін.

Іншою особливістю життєвих завдань сучасних молодих людей є розповсюджена серед них практика реалізації їх в мережі Інтернет [12]. На нашу думку, часто це негативно позначається на конструюванні майбутнього: адже, занурюючись у віртуальний світ, молода людина втрачає орієнтири в реальному житті, що відображається на її життєвих завданнях, які наповнюються фантазіями, мріями, далекими від реальності.

Отже, підсумуємо вищесказане: життєві завдання є однією з форм конструювання майбутнього. Вони виступають невід'ємною складовою в системі форм конструювання образу бажаного майбутнього. Так, життєві завдання уточнюють життєві домагання, конкретизуються в життєвих програмах та планах, підпорядковують собі життєві стратегії, враховують умови та складності досягнення цілей. На відміну від інших форм прогнозування майбутнього, вони спрямовані на досягнення бажаної якості життя, зорієнтовані як на процес, так і на результат: враховують як образ бажаного майбутнього, так і способи його досягнення.

Молодість є періодом активної постановки життєвих завдань. Цей процес обумовлюється розвитком мисленнєвих та рефлексивних якостей, особливостями ціннісних орієнтацій, бажанням відбутися як особистість, спроможністю активно діяти, а не лише споглядати і мріяти.

У молодому віці перед особистістю постають завдання в професійній, сімейній сфері, у сфері взаємодії, особистісного розвитку, пошуку смислу життя та ін. Ці життєві завдання наповнюють образ бажаного майбутнього молодої людини, допомагають сформувати власний стиль життя.

У молодості в процесі постановки життєвих завдань особистість намагається узгоджувати власні мрії з реальністю, що є необхідною умовою їх реалізації.

У життєвих завданнях сучасної молоді відображаються такі цінності, як власність, багатство, матеріальна забезпеченість та ін. Молоді люди дедалі частіше намагаються вирішувати свої життєві завдання за допомогою мережі Інтернет, що часто є перешкодою на шляху втілення бажаного образу майбутнього в реальність.

Література

1. Адлер А. Индивидуальная психология как путь к познанию и самопознанию человека // Наука жить. – К., 1997.
2. Балл Г.А. О психологическом содержании понятия «задача» // Психология в радиогуманистической перспективе. – К., 2006. – С. 131-145.
3. Бочавер А.А. Исследования жизненного пути человека в современной зарубежной психологии // Психологический журнал, 2008, том 29. – №5. – С. 54-62.
4. Волков Ю.Г., Добренков В.И., Кадария Ф.Д., Савченко И.П., Шаповалов В.А. Социология молодежи: Учеб. пособие / Под ред. проф Ю.Г. Волкова. – Ростов н / Д.: Феникс, 2001.
5. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / АН УССР Ин-т философии. – К.: Наук. думка, 1988.
6. Долгих Л.М. Кар'єрні домагання як суб'єктивний механізм професійної самореалізації // Соціальна психологія. – 2005. – № 2 (10). – С. 64-71.
7. Лазоренко Б. П. Вплив досвіду наркозалежності на формування життєвих завдань проблемної молоді // Актуальні проблеми психології. – Т. 2. Психологічна герменевтика / За ред. Н.В. Чепелевої. – К., 2007. – Вип. 5. – С. 120-130.
8. Левенець А.С. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці. Автореф. дис. ... канд. наук. – К., 2006
9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975.
10. Кляпець О.Я. Життєві завдання особистості як умова реалізації її шлюбно-сімейних домагань // Наук. студ. із соц. та політ. психол.: Зб. статей / АПН України, Ін-т соц. та політ. психол.: Редкол.: С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський та ін. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 16 (19). – 360 с. – С. 205-214.

11. Кологринова Е.І. Особливості впливу особистісних прагнень на переживання суб'єктивного благополуччя. // Наукові студії із соціальної та політичної психології. Зб.статей. – Вип. 16(19), – К., 2007. – С. 214-220.

12. Посохова В.В. Особливості життєвого планування Інтернет-залежної молоді // Психологічні перспективи. – 2004. – Вип. 6. – С. 150–157.

13. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000.

14. Орловская К.А. Стратегии и перспективы как составляющие жизненного пути личности // Наука і освіта. – 2008. – №2.

15. Сохань Л.В. Жизненное проектирование: концепция и психологический механизм // Психологія в школі. – Київ.: Наукова думка, 1997. – С. 82-91

16. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. – К.: Марич, 2009.

17. Титаренко Т.М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 16 (19). – С. 304-311.

18. Штомпка П. Социальные изменения как травма // Социс. – 2001. – № 1. – С. 6-16.

19. Юнг К.Г. Душа и миф. Шесть архетипов. – К., 1996.

Автором охарактеризованы разные формы конструирования будущего и определено место среди них жизненных задач. Проанализирована специфика постановки жизненных задач в молодом возрасте. Особое внимание уделено постановке жизненных задач современной молодёжью.

Ключевые слова: образ будущего, жизненная перспектива, временная перспектива, жизненная стратегия, жизненная программа, жизненные задачи, цели, планы, притязания.

In the article the author characterizes different forms of construction of the future and defines a role of life tasks among them. A specific character of life tasks' construction in young age is analyzed. A special attention is paid to the construction of life tasks of contemporary youth.

Key words: image of the future, life perspective, time perspective, life strategy, life program, life tasks, goals, plans, demands.